

Мікіта СУПРУНЧУК

Рамантыка з пэндзлем і сахаром

ПРАЛОГ

Над самым вухам гуднуў цеплавоз, далучаючы энергію чалавечага розуму да шалёнага свісту ветру. Я прачнуўся, агледзеўся і ўспомніў, што знаходжуся ў зале чакання сусветна вядомага чыгуначнага пераезду Чоп, што на венгерска-ўкраінскай мяжы. Вакол галасілі “чаўнакі”, мірна адбрэхваліся “жовта-блакітныя” памежнікі, бы неахвотна працавалі замест сваіх вялізных аўчараў, якія толькі моўчкі, але злосна ірваліся з павадкоў і кусалі рамяні.

Нечакана сярод броду і павуціння зашмальцаванай раскошы я заўважыў нешта незвычайнае, нешта такое, што зусім выбівалася з абстаноўкі. Я ўбычаў высокую дзяўчыну гадоў дваццаці пяці з невялічкім рюкзаком, якую ніяк нельга было ўявіць на гэтым паўстанку. Высветлілася, што Яна (так звалі прыгажуню) працавала ў нейкай кіеўскай моладзевай арганізацыі, а зараз вярталася з камандзіроўкі ў Галандыю дахаты, у Львоў. На электрычках, ужо трэція суткі, ужо праз восьмую мяжу, намотваючы чатырнаццатую сотню кіламетраў. Гэткім жа недарэкаю, відаць, выглядаў і я са сваімі дзвюма торбамі сербскіх кніжак, якія па чарзе здзіўлена гарталі югаслаўскія, венгерскія, украінскія і беларускія афіцэры. Таму мы і пазнаёміліся і з захапленнем прагаварылі ўсе шэсць гадзін да цягніка.

Гэта была Яна, хто перадаў мне нясперпнае і незгасальнае жаданне пабываць ў таямнічай і загадкавай Скандынавіі. Там, дзе, здавалася б, шмат падобнага да нас, толькі холадна і бязлюдна.

Размова гэтая адбылася ў верасні 1999 года, але толькі праз два гады, у 2001, з’явіліся нейкія надзеі. Нарвежскія фермеры прасілі дапамогі. Паляцелі лісты, тэлеграмы, факсы ў Маскву, Осла, Мінск, Рыгу. І вось, нарэшце, зеленаватая віза з запаветным словам “Norge” («Нарвегія») заўсміхалася са старонкі майго пашпарта. Мы з Паўлам, маім сябрам, пачалі збірацца ў дарогу.

ЭКСПРЭС “МІНСК — ХЕРМАНСВЕРК”

І вось мы ўжо трасемся ў поездзе Мінск — Масква, каб адтуль ляцець на Осла. Праважалі нас усе члены сем’і і яшчэ сябры. Усе перажывалі, спачувалі і адганялі неадчэпную думку пра непазбежную няўдаласць авантуры. І толькі мы, турысты-фермеры (не паспеў яшчэ састаў тронуцца), бесклапотна закінуўшы торбы пад сядзенні, пабеглі да правадніцы па піва. Усё было як у хрэстаматыі: спартыўныя штаны і бутэлькі на сталі.

Гэта зараз усамаў ловяць ды ладанаў ладанам ганяюць, а тады, у ліпені 2001 года, пра іх яшчэ нічога не чулі, талібы былі недзе далёка і панарошку. Таму пагрузілі нас на ТУ-154 без лішніх пытанняў. Даляцелі мы добра, хоць і баяліся, наглядзеўшыся апошнім часам па тэлебачанні розных авіякатастроф. Незразумелай толькі засталася моўная палітыка «Аэрафлота»: рэйс быў на Осла, але ўсе аб’явы — на рускай і англійскай.

Не вельмі радаваліся мы, калі з трыццаціградуснай маскоўскай гарачыні перамясціліся ў пахмурныя пятнаццаць еўрапейскай сталіцы. І вось першая сустрэча, першае знаёмства з таямнічымі нарвежцамі. Вясёлыя памежнікі з рогатам гарталі нашыя пашпарты і адзін аднаму паказвалі візы, дзе стрыжнем іншага колеру была перапраўленая дата: так пажартавалі ў іхняй амбасадзе.

А я тым часам параўноўваў шыльды. На адной, пад якой імгненна прайшлі амаль усе пасажыры і дзе стаяў усяго адзін таўсцячок у форме, было пазначана «Для грамадзян Еўразвязу». А на другой, дзе нас дваіх патрашылі чацьвёра афіцэраў, гаварылася «Для ўсіх грамадзян». Неяк

горка мне стала, прыгадаліся бессмяротныя словы: «Я беларус, я ганаруся, што нарадзіўся на гэтай казачнай зямлі...»

Але ўсё скончылася добра, нас прапусцілі, толькі заўважылі: «Вы ведаеце, што павінны на працягу сямі дзён зарэгістравацца ў паліцыі?» А далей я рагатаў, рагатаў, рагатаў усе пятнаццаць гадзін, пакуль мы не трапілі на ферму, заходзячыся ад смеху, часам шчаслівага, часам тужлівага, але няспыннага. Бо мы пазнаёміліся са сваім гаспадаром.

ДЖО НА ДЖЫПЕ, ці “Ю, ХАЎ А Ю”?

Жарты пачаліся проста з імя. На запрашэнні, што прыйшло з Нарвегіі, было напісана: “ад Jo Vikøgen”, ну я і прачытаў “Джо”. Аказалася, не, не Джо, а Ю. “Як гэта — “Ю”? — пытаўся я. “А вось так, і значыць гэта “так, але, згода”. Пазнаць мяне проста, — раскажыце ўладальніку прывабнага імені па тэлефоне, — высокі бландзін у зялёнай майцы і шортах, у акулярах”.

Усе, здавалася б, ясна, але вылучылі мы яго не адразу: былі і шорты, была і майка, і акуляры, але каб бландзін?.. Далёка не, па рэштках валасоў вакол лысіны можна было дапусціць толькі светлага шатэна. Ды ўвогуле, прызнаюся, байкі пра высокіх магутных сінявокіх бландзінаў-вікінгаў вельмі далёкія ад рэчаіснасці. Як беларускі тып, больш не “белыя людзі”, так і нарвежцы толькі трошачкі святлейшыя за сярэднеўрапейцаў.

«Бландзін» гэты, бос наш, трапіўся неверагодна добры, уважлівы, гасцінны і — так, так — вясёлы і гаваркі. Часта сам жартаваў і нашыя досціпы разумеў (і гэта па-англійску!), ні хвілінкі не мог пасядзець спакойна, ціхенька.

Нарадзіўся ён на ферме на беразе Согне-фьорда, што на захадзе Нарвегіі, і пасля сельскагаспадарчага універсітэта вярнуўся дахаты, дзе і разводзіць зараз авечак.

Дядзька Юка, як мы празвалі яго, працаваў вельмі шмат, ад цямна да цямна, а ўвосень неаднойчы мы бачылі, як бегаў ён па двары, прычапіўшы да кепкі ліхтарык. Амаль усе выхадныя праводзіў у гарах, у клопаце пра свой непаслухмяны статак. Але ніколі не назваў бы яго абмежаваным, дурным ці недасведчаным. Не, далёка не. Вышэйшая адукацыя, глыбокія веды і незгасальная цікавасць вось ужо гадоў трыццаць вызначаюць паводзіны нарвежцаў. У Амерыцы ў мяне пыталіся, дзе — у якім штаце — знаходзіцца Беларусь, а тут пра нас ведаюць, і не толькі як пра былую частку Саветаў. І калі ў большасці краін ужываюць інтэрнацыянальную назву Belarus, то ў нарвежскай мове нават назва ёсць спецыяльная, свая, — Kviterussland, вось як клічуць яны нашу зямлю (зрэшты, гэта і значыць «Белая Русь»).

Таму і наш гаспадар шмат распытваў студэнтаў-беларусаў, ды і сам, як высветлілася, шмат чаго ведаў, асабліва пра нашыя памежныя спрэчкі з суседзямі ў дваццатыя гады XX ст. Нават карту аднекуль з падвалу выцягнуў, дзе Польша даходзіла аж да Стоўбцаў. Не адзін вечар правялі мы ля каміна, абмяркоўваючы заганы вялікіх дзяржаў і самадурства дыктатараў, амерыканцаў, немцаў, камуністаў... Зусім як меланхалічныя інтэлігенты на савецкіх кухнях шасцідзсятых гадоў.

Але пры ўсёй сваёй дасведчанасці, пры аб’ектыўна больш высокім, чым нашае — жабракі-гастарбайтары з трэцяга свету — палажэнні, дзядзька Юка заўсёды быў вельмі прасты, мілы і шчыры. Паглядзеўшы з намі чатырохсотдоларавы DVD-прайгравальнік і пагутарыўшы па сваіх двух (так, двух) трохсотдоларавых мабільных тэлефонах, ён з намі ж надзяваў гумавыя боты і адпраўляўся кідаль дзярмо. І кідаль, не хвілінку кідаль, і не гадзінку, а колькі трэба было. Неаднойчы паўтараў ён: “Служачым на работу ў восем, а мне — у шэсць”. Кожную зіму ён з жонкай лятае ў Туніс, Егіпет, Марока ці яшчэ куды на прэстыжныя курорты, але ніколі не паказваў нам сваёй перавагі, не грэбаваў вазіць нас на сваёй машыне, садзіць за адзін стол і прадстаўляць сваім сябрам. У яго, відаць, і думкі падобнай не з’яўлялася. Кожнага, хто сапраўды — асоба, трэба паважаць і выслухоўваць; на гэтым, падалося мне, будуюцца адносіны ў іх.

Вось толькі працаваў ён нязвыкла для нас. Пачалося гэта літаральна па прыездзе. Скажаў нам фермер, што трэба яму забраць у сястры “some furniture” (“трохі мэблі”). «Ладна, — падумалі мы, — джып ёсць джып, тое-сёе пакладзем». Але потым гаспадар узяў прычэп... і мы заклапаціліся. А калі высветлілася, што сястра пераязджае і што нам трэба пагрузіць двухпакаёвую кватэру, то нават засмуціліся. Пасля ж Юка задуменна зазначыў: «Паехалі возьмем яшчэ трохі». Тут мы ледзьве не задыхнуліся: гэтае трохі былі халадзільнік, газавая пліта і пральная машына. І ўсё гэта пасля ночы ў поездзе Мінск — Масква, пасля самалёта да Нарвегіі і цэлага дня блуканняў па Осла...

Але ж, ізноў, сам ён, толькі напярэдадні позна вечарам прыехаўшы, працаваў разам, ды што там разам — больш за нас, і гэта перад сямігадзінным шляхам назад!..

І гэтае “some” (“трохі”) паўтаралася неаднойчы. “Трохі фарбавання” зацягнулася на поўныя два месяцы і чатыры катэдзы, “трохі пагуляем у гарах” азначала пяць гадзін уверх і дзве з паловаю ўніз, усё бягом і з авечкамі. Так падняліся мы на паўтары тысячы метраў, да снягоў, на вышэйшую кропку заходняй Нарвегіі. “Трохі пазбіраем садавіну” ператварылася ў тону сліў, паўтоны груш і тону яблыкаў. Звычайна яго штодзённы план прадугледжваў два-тры такія “трохі”, кожнага з якіх нам з сябрам хапала на некалькі дзён.

Асабліва запомніўся святочны дзень першага верасня. Мае сябры ў Мінску надзелі парадныя касцюмы, начысцілі новыя боты, павязалі галыштукі і ўрачыста накіраваліся ў светлыя аўдыторыі. А ў нас было “трохі папрацуем у аўчарні”. І накідалі мы тады невялічкую кучу чорнага золата плошчаю метры два на тры і вышэйшую за нас!

СЯМ’Я

Пра гаспадара нашага напісаў ужо я, але дом трымаўся на жонцы, на незабыўнай Карыне. Калі б не яна — засмеціў бы хату наш фермер ад падвалу да гарышча. Толькі ад’едзе Карына — ужо посуд не змяшчэецца ў ракавіне, халадзільнік пусты, а праз дзверы не ўвайсці: заваленыя абуткам і вопраткаю: гумавыя боты, красоўкі, туфлі, боты, шыпованыя горныя бацінкі і г.д. і г.д... А Карына, наша незвычайная, мілая і сціплая Карына ўжо бяжыць з пыласосам, расцягвае смецце, прыбывае — і дом заззяў, хочацца прыходзіць, сядзець, заставацца.

Дарэчы, пра дамы. У гаспадара нашага іх было чатыры: адзін, дзе мы жылі, — шаснаццаціга стагоддзя, другі — гаспадарскі — канца дзевятнаццаціга, і два — васемнаццаціга! І гэта не унікум, а звычайная практыка нарвежскіх вёсак. Так яны будавалі і будуюць, бо ўсё даводзяць да канца, не кідаюць на поўдарозе і не перастаюць цікавіцца новымі, больш дасканалымі спосабамі. Грунтоўнасць — вось, бадай, найлепшае азначэнне іх стаўлення да працы.

Ці вось, скажаў нам фермер: “Трохі пафарбуем”. — “Добра”, — не падумаўшы, адразу згадзіліся мы. І пачалося. Па-першае, спецыяльнымі шчоткамі пачысцілі слой старой фарбы і нажом паскублі ў зусім дрэнных месцах. Потым паклалі ўзмацняльны раствор на адкрытае дрэва, каб пазбавіцца залішняй вільготнасці і падрыхтаваць матэрыял. Пасля, як высах узмацняльны раствор, дадалі клей, прычым колеру, адпаведнага будучай фарбе — у розных месцах розны. На клей, таксама высахлы, — слой фарбы, але не ўсюды, а толькі ў найгоршых месцах, дзе свяцілася адкрытае дрэва і не засталася старой фарбы. Як высахла гэтая фарба, пачалі красіць ужо сцяну поўнасцю, а затым — трэцім, апошнім, нарэшце, слоём. Вось так і выходзіла: дзень скублі, дзень — узмацняльнік, дзень — клей, і тры дні на фарбу, — усяго шэсць дзён на кожную сцяну. Але, увага, перад намі дом гэты фарбавалі 15 (пятнаццаць) гадоў назад! І фарба зусім ужо нявартаю была толькі на паўночным баку, які ў дадатак быў яшчэ і марскім.

Дзяцей у фермераў нашых не было: зараз нарвежцы звычайна чакаюць гадоў да трыццаці — трыццаці трох. Хоць ёсць вядома і выключэнні: сусед наш, саракагадовы аўтамеханік святкаваў нараджэнне свайго ўнука, ужо другога.

Сумаваць не давалі нам таксама сабака Руген і кошка Пс-пс. Руген — невялікая чорная аўчарка з агромністымі чорнымі вачыма адразу палюбіў хлопцаў-беларусаў і неаднойчы бегаў з імі па лузе ці хадзіў у грыбы. Было яму ўжо дзевяць год, і абавязак свой — авечак пужаць і падганяць — выконваў ён спраўна, хоць і не вельмі яго любіў. Больш вабіла Ругена паспаць на сонейку пасярод двара ці пакатацца на гаспадарскім джыпе.

ХАРЧЫ І ПІТВО

На вялікае маё здзіўленне не толькі беларусаў, як аказалася, можна называць бульбашамі. Па колькасці спажываемай бульбы і яе месцы ў штодзённым рацыёне нарвежцы мала нам саступаюць. Чатыры-пяць разоў на тыдзень сям’я каштуе стравы з яе. Між тым, разнастайнасцю пахваліцца цяжка: бульба ў асноўным толькі варыцца. І, — гэтаму я да самага апошняга дня не пераставаў здзіўляцца, — гэтыя адукаваныя, перадавыя чысцюлі-еўрапейцы таксама яе ў мундзірах вараць і часта ядуць не лупячы. Ды ўвогуле, смажаць яны вельмі рэдка, і любую смачную рыбу лёгка “нейтралізуюць” сваёю варкаю. Так, галоўным урачыстым блюдам, знакам найвышэйшай увагі ў іх лічыцца вараная гарбуша са смятанай.

Але на кухне поркацца нарвежцы не любяць і прыгатаваннем страў займаюцца толькі на вячэру. Сняданак — гэта бутэрброды, з рыбай, калбасой, мясам, варэннем, сырам і яшчэ чым хочаце. Але сціпла сказаць “з сырам” — значыць не сказаць амаль нічога, бо сыр яны вырабляюць жоўты (тыпу галандскага), белы, карычневы і спецыфічны горкі, прычым многіх відаў, як з каровінага, так і казінага малака, а таксама змешваючы — усяго каля васьмідзесяці сартоў. Таму, відаць, і не надакучвае ім усе трыста шэсцьдзесят пяць дзён есці тое самае на сьнеданне. Найчасцей і абед (які яны называюць “ланч”) складаюць тыя ж бутэрброды ці вырабы тыпу мюслі, снэкаў, крэкераў, “сухога сняданку”.

Для любімага прадукта ў 1925 годзе Тур Б’эркклунд прыдумаў спецыяльны нож для рэзкі сыра, і зараз гэта — адзін з самых папулярных (і карысных) нарвежскіх сувеніраў. Вырабляюць яго і з дрэва, і са сталі, і з пластыку, і са сплаваў каштоўных металаў.

Гародніну нарвежцы не вельмі шануюць, ва актыўным ужытку, бадай, толькі морква ды капуста брокалі. Невялічкі памідор ці агурок могуць парэзаць на тоненькія ломцікі і есці цэлы тыдзень. Салатаў амаль не бывае, а калі з’явіцца нейкі, то будзе найчасцей куплены. І лёс у яго будзе незвычайны для нас, але тыповы і заканамерны для нарвежца — яго таксама будуць намазваць на хлеб і рабіць бутэрброды. Не любяць тут ні супоў варыць, ні кашаў. Але кулінарныя кнігі разыходзяцца вялікімі тыражамі і на кожным канале абавязкова ёсць штотыднёвая перадача пра харчаванне. Не застаюцца без увагі і замежныя рэцэпты, нарвежцы абажаюць каштаваць нешта экзатычнае: мексіканскае, кітайскае, індыйскае, любяць італьянскую і англійскую кухню. Вялікае месца належыць соусам і прыправам. Аднаго кетчупу мне трапілася шэсць відаў.

Да рыбы тут пашана асаблівая. Яе ядуць два-тры разы на тыдзень, і заўсёды з асалодаю. Нацыянальнымі блюдамі лічацца “лакс” (смажаны ці вэнджаны ласось), “рэкер” (вараныя крэветкі) і «торск» (треска).

Абавязковы кампанент любога блюда — гарлачак вады, што пачэсна займае цэнтр стала. Запіваюць яны ўсё — ад славурых бутэрбродаў, да цукерак. З гарачых напояў “нацыянальным” лічаць чай, які часта п’юць з малаком, але ў дваццатым стагоддзі чай моцна пацясніла кава. Між тым, у апошнія два дзесяцігоддзі ўсё больш і больш людзей вяртаецца да чаю, але зараз ужо з адвараў, лісця, збораў — да прафілактычна-лячэбных; усё ў межах агульнай тэндэнцыі да здаровага спосабу жыцця.

Пра здароўе грамадзян увесь час клапаціцца дзяржава, што нас, грэшных беларусаў, часам нават раздражняла. Бо пачак цыгарэт каштуе пяць-сем долараў, і нават калі наскрабеш іх, то ледзьве знойдзеш, дзе пакурыць: амаль ва ўсіх памяшканнях забаронена, а на вуліцы на цябе пазіраюць са спачуваннем і некаторай грэблівасцю. З трункамі давалося яшчэ цяжэй.

Як аказалася, выпіванне — нацыянальны нарвежскі спорт. Не таму, вядома, што ўсе нарвежцы любяць закласці за гальштук. А таму, што выпіваць у Нарвегіі складана, патрабуе некаторых якасцей і пэўнай долі бесшабашнасці. Сухі закон — амаль равеснік нарвежскай незалежнасці: Нарвегія разарвала унію са Швецыяй у 1905 годзе, а ўжо ў 1919 г. увяла поўны сухі закон, толькі ў 1932 г. абмежаваўшыся “паўсухім”, які шчасліва дажыў да сённяшняга дня і яшчэ ўсіх нас перажыве. Некаторыя гарадкі захавалі сухі закон яшчэ і зараз, і ў гасцініцах там спіртное падаюць толькі замежнікам. Аднак дасведчаныя сталічныя грамадзяне, зларадна падміргваючы, зазначаюць, што па невядомых прычынах у гэтых высокамаральных гарадах вельмі шмат дамоў з першым паверхам без вокнаў. Як лічыцца, на гэтых першых схаваных паверхах бавяць час за самагонаварэннем і п’янствам.

Нарвежскі паўсухі закон прывёў да таго, што нарвежцы літаральна шалеюць ад думкі пра спіртное. У любой кампаніі размова раней ці пазней пераходзіць на выпіўку. Вочы нарвежца пачынаюць ззяць, ён мімаволі аблізваецца і сладастрасна сумуе па Францыі ці Расіі, дзе піць можна. І гэта натуральныя чалавечыя паводзіны: забароненае заўсёды прываблівае мацней.

Часам Нарвегія нагадвае блакадную краіну. Спіртное прадаецца выключна ў магазінах дзяржаўнай сеткі “Vinmonopol”, — манапольках па-нашаму, — і толькі піва (часта безалкагольнае) можна адшукаць ва універсамах. Арганізавана манаполька выдатна. На ўваходзе ляжаць прыгожыя ілюстраваныя каталогі, якія маляўніча прадстаўляюць багатыя запасы манаполькі, каб надакучлівы пакупнік не ліпнуў слатой з пытаннямі тыпу: “А можа ёсць памацней і патанней, і тару пабольш?” ці “А можна я тут, а пасля бутэля-е-ечачку вам пакіну?..” Не, тут не так. Вы культурненька выбіраеце па каталозе від жаданай прадукцыі, быццам на антыкварным аукцыёне (тым больш, што і цана амаль аднолькавая), адрываеце білецік з нумарам на дзіўнаватым аўтамаце, тыпу тых, што былі раней у нашых аўтобусах, і чакаеце, пакуль ваш нумар не з’явіцца на табло. Скарбніца манаполькі ўліку не паддаецца: тут знойдзецца літаральна ўсё — ад мескіканскай тэкілы да маскоўскай “Сталічнай”.

Аднак некалькі “але”. Па-першае, манаполькі сустракаюцца вельмі рэдка: адна прыкладна на сто тысяч жыхароў, так, у Осла іх пяць-шэсць. Па-другое, час працы, што нагадвае расклад работы ясельнай групы. Пасля чатырох ужо пачынаюцца цяжкасці. Трапіўшы ў манаполькі пятнічным вечарам, спакойным застацца немагчыма. Пануры напружаны натоўп нагадвае Крывавую нядзелю ці штурм Белага дома. Зрэшты, савецкі чалавек і сам зведаў падобнае: хаця б у тыя ж васьмідзесятыя гады. “Вельмі падобна”, — злобна буркочам мы. Падобна, ды не тое, каб вельмі.

Такім чынам, трапіўшы ў іхнюю гнюсную манапольку ў пятніцу вечарам вы прапіхваецеся да памянёнага ўжо аўтамата і адрываеце білецік з нумарам вашай чаргі. Нумар будзе прыемны, верагодна трохзначны, скажам, нешта паміж сто трыццаць і дзвесце пятнаццаць. Можна тут і мацюкнуцца, але адразу разумееш: не будзь білецікаў, тут бы і пачаліся нашыя славутыя бойкі ля вінных палатак часоў Міхаіла Сяргеевіча. А так без чаргі ніхто не лезе, ўсе дружна лупяцца на табло, дзе змяняюцца выкліканыя да касы нумары. Займальна і карысна.

Займальна, бо можна за суседзямі сваімі паназіраць. Тут і бамжы (у джынсах і на веласіпедзе), тут і заклапочаная маці з сынам ці дачкой, тут і паважны джэнтэльмен у італьянскім касцюме, заўважаеш і пару знерваваных твараў — разумееш: іншаземцы. Усе, усе роўныя перад Бахусам у фірменай кепачцы з надпісам “Vinmonopol”. Дарэчы, у чарзе стаяць неабавязкова: палічыце хуткасць змены нумароў і ідзіце ў суседні скверык пачытайце газетку.

І трэцяя складанасць: калі вам усё ж такі хапіла часу дастаяцца да заповітнага прылаўка, праверце, ці хопіць вам універсальных сродкаў абмену. Літр нарвежскай водкі каштуе каля сарака долараў, “Абсалют” ці “Маскоўская” пойдзе за сорок пяць, віно — пятнаццаць — дваццаць, лікёр — пад сорок долараў. Нацыянальны ж напітак нарвежцаў — “akevitt” (“аквавіта”) вельмі паважаюць і высока ацэньваюць — сорок — пяцьдзясят пяць долараў за літр. Па сутнасці ж гэта

водка, настоеная на тмiне. Вылучаецца, бадай, адзiн вiд аквавiты — Løiten Linie, бо яго, пасля належнай вытрымкi, яшчэ грузяць на карабель i адпраўляюць у мора на пяць — шэсць месяцаў: як выпадкова адкрылася, марская качка робiць смак водкi зусiм адметным.

У цэнах гэтых каля васьмiдзесяцi працэнтаў займаюць налогі: дзяржава не хоча, каб грамадзяне пiлi, i таму падаражанне iдзе за падаражаннем. I грамадзяне ўжо прывыклi: на вулiцах нiколі не сустрэнеш п'янага, нармальным лiчыцца за вечар абмежавацца келiхам вiна цi чаркаю кан'яку: глыточак водкi ў Осла каштуе прыкладна столькi ж, колькi цэлая яе бутэлька на нашай з вамi радзiме. Двум студэнтам-беларусам, што прывыклi да двухдоларавай водкi, неаднойчы давялося пакутаваць перад палiчкамі з прывабнымi этыкеткамі i ўспамiнаць такую мiлую i такую далёкую айчыну, дзе можна беспакarana аддавацца настолькi дарагой тут распусце...

ВАКОЛIЦЫ

Так, мы любiм родны край,
Горы, фiёрды, цёмны гай,
Мора, вецер адзiнокі,
Неба, хмары i аблокi.

Так пачынаецца дзяржаўны гiмн Нарвегii, i вось ужо трэцяе стагоддзе ён дае сiлы i надзею нарвежцам, дапамагаючы захоўваць бадзёрасць i усмешку, куды б яны не трапiлi i якое б надвор'е не бiлася ў вокны. Яны любяць i ганарацца сваёй зямлёй, а супраць кожнага слова незадаволеных цi скептыкаў сведчаць толпы турыстаў, якiя з года ў год лiчаць за шчасце трапiць сюды.

Нарвегiя — краiна гор, каля васьмiдзесяцi працэнтаў тэрыторыi займаюць горы, халмы, пласкагор'i, узвышанасцi. Прырода i людзi не адно тысячагоддзе сумесна апрацоўваюць першабытныя камянi, i зараз турысты едуць “проста паглядзець” на бясконцыя вяршынi, захутаныя ў футра аблокаў, спынiцца пад пырскамі магутных вадаспадаў, прыязджаюць, каб доўга-доўга паднiмацца, паўзцi ўверх i, нарэшце, адчуць усю велiч мiра i мiзэрнасць чалавека перад тварам прыроды. Горы ў Нарвегiя немаладыя i невысокiя (найвышэйшы пункт — гара Гальхэпiгтэн, 2500 м), склонаў стромкiх няма, ухiл рэдка перавышае 40 °. I, што непрыемна ўражае, цвёрдая, скальная глеба часта змяняецца падманлiва роўнымi забалочанымi ўчасткамі, дзе лёгка правалiцца да пояса. Хоць i цяжка па гарах гэтых хадзiць, але нiадкуль большай бадзёрасцi не прынясеш.

Адзiн з любiмых атракцыёнаў — горная чыгунка Флом. Увогуле, Флом — гэта дваццаць шэсць кiламетраў рэйкаў памiж Арландам i Лэрдалем на захадзе Нарвегii, вандраванне па якiм займае ўсяго сорок хвiлiн. Прыцягвае ж iншаземцаў невялiчкi адрэзак у паўтара кiламетра, пераадольваючы якiя цягнiк падымаецца на восемдзесят метраў, абвiваючыся змяёй вакол гары, пранiкаючы ўнутр яе i выходзячы на паверхню ў канцы пераезду. Вось там становiцца сапраўды цiкава, пасля страшна, i потым зноў цiкава i хочыцца пракацiцца яшчэ i яшчэ.

Другая славатасць Нарвегii — гэта фiёрды. Хоць больш за палову тэрыторыi краiны ляжыць за Палярным кругам, мора ля яе берагоў не замярзае. Гэта дазваляе суднам з турыстамi амаль круглы год вандраваць ля ўзбярэжжа, а iх пасажырам любавання на сапраўдны цуд прыроды — нарвежскiя фiёрды. Скалы тут стромка ўздываюцца на дзсяткi метраў над морам, смарагдавую паверхню якога прарэзваюць шматлiкiя плынi i патоки з гор. Буйныя круiзныя кампанii арганiзуюць на тыдзень цi два паездкi вакол Нарвегii з заходам у iсландыю цi нават у Грэнладыю, але больш звыклымi застаюцца аднадзённыя экскурсii, тыпу славутай “Тра Нарвегiю сцiсла”.

Мне ж асабiста найбольш спадабалiся нарвежскiя паромы: вандраванне на iх не адыме нi шмат часу — рэдка больш за гадзiну, нi шмат грошай — у межах дзесяцi долараў. А задавальненне атрымлiваеш незвычайнае. Як сухапутных жыхароў, нас з сябрам уразiў нават сам проста-прымiтыўны працэс адчальвання i швартоўкi. А паглядзець, амаль што памацаць сiвыя

хвалі, якія выбіваюцца з-пад вінтоў! Дзе яшчэ гэта зробіш, пакуль адзіны марак на судне — капітан павернуўся ў той бок, куды ідзе паром. Калі вецер пачынае ўжо залішне назаліць, можна вельмі прыемна прабавіць час на зашклёнай палубе ва ўтульным крэсле з кубачкам кавы ці хотдогам.

І пад канец ціхенька зазначым, што ў мінулым годзе Нарвегію наведала каля трох мільёнаў турыстаў, — пры чатырох с паловай мільёнах уласнага насельніцтва. На Беларусі ў мінулым годзе пабывала каля шасцідзiesiąці трох... тысяч іншаземцаў — пры насельніцтве самі ведаеце якім.

ЛЮДЗІ І НОРАВЫ

Нарвегія па тэрыторыі пераўзыходзіць Беларусь амаль у два разы, а насельніцтва мае ўсяго чатыры з паловай мільёны чалавек. Нарвегія — мананацыянальная краіна, каля дзевяноста васьмі працэнтаў — нарвежцы, на поўначы жывуць невялікія кампактныя групы саамі і фінаў (прыкладна па сорок тысяч). Гарадоў тут няшмат, ды і тыя, нават па беларускіх мерках зусім невялікія. Так, сталіца, Осла, наўрад ці налічвае паўмільёна. Другі па велічыні горад — Берген — дзвесці тысяч, трэці — Ставангер — сто тысяч чалавек.

Аднак, і жывучы на вёсцы, нарвежац цешыцца ўсімі дасягненнямі цывілізацыі: камп'ютэр, спадарожнікавая антэна, відэамагнітафон і DVD-прайгравальнік, цэнтральнае ацяпленне і каналізацыя і, канечне, мабільныя тэлефоны. Кожны другі, уключаючы немаўлятаў і старыкоў, мае мабільны тэлефон. І гэта апраўдана, асабліва калі ўходзіш на два-тры дні у горы па авечак.

Аднойчы мы ўбачылі, як наш гаспадар дзядзька Юка бегае па двары са сваім “Эрыксанам” і да нечага прыслухоўваецца. Сцішыліся і мы ды пачулі піск тэлефона. Аказалася, учора Юка недзе згубіў любімы мабільнік і сёння, каб знайсці, узяў свой папярэдні апарат і набраў нумар новага, каб той запішчаў і выдаў сваё месцазнаходжанне. Усё проста і без прэтэнзій.

І ўвогуле, мне падалося, гэта адзін з прычынаў іх жыцця — не трэба ўскладняць і выдумляць тое, чаго няма. Доктар псіхалогіі працаваў нараўне з намі ўсю суботу і нядзелю, збіраючы яблыкі. А пасля працы кожны вечар падвозіў нас дахаты на сваёй “Вольва” за дзевяноста тысяч долараў, куды ён сядзеў у мокрым і брудным камбінезоне і гумавых ботах, багата ўгноеных не першы ўжо раз. «Гэта ж толькі машына», — такі быў каментар.

Як мне падалося, нарвежцы — прастадушны і адкрыты народ. Калі нарвежац, запрашаючы ў госці, кажа вам: “Прыходзьце ў любы дзень, калі будзе зручна”. Гэта значыць, што ён сапраўды рады вас бачыць заўсёды. Калі пры дзяльбе ён аддае апошні кавалак торта, значыць мае на ўвазе менавіта гэта — і смела бярыце. Заднія думкі — гэта не пра нарвежца.

Такой жа адкрытасці яны чакаюць нават ад партнёраў у бізнэсе, любая крывадушнасць ці мана адразу адмятаюцца. Таму няварта, бадай, везці занадта каштоўныя “сувеніры”, мэта якіх будзе прасвечваць праз залатую абгортку. Якія б выдатныя адносіны не ўсталёўваліся ў вольны час паміж нарвежцамі, на працы пра іх забываюць. Калі для нас досыць натуральным будзе спецыфічнае стаўленне да сябра ці сваяка ў пытаннях службы, нарвежац будзе імкнуцца выканаць свой абавязак аднолькава для ўсіх грамадзян, аднолькава, але выдатна, на найвышэйшым магчымым узроўні.

Далікатнасць, шчодрасць і гасціннасць неаднойчы прымушалі мяне ўзгадваць нашу стандартную ацэнку скандынаваў, як пахмурных троліў сучаснасці. Ці так гэта, не ведаю, сумняваюся. Ну, хто, скажыце, у нас прыйдзе да нейкіх наймітаў з дзікай савецкай рэспублікі і будзе гадзіну на каленях поўзаць, дапамагаючы распальваць печку? Хто дасць сваю машыну і будзе тры месяцы дзень за днём пускаць глядзець свой відэамагнітафон? А яшчэ заглядаць і пытацца: “А можа чаю, хлопцы, хочаце?”

Гумар там разумеюць і цэняць, нарвежцы ўмеюць жартаваць і любяць гумарыстычныя перадачы, ахвотна расказваюць анекдоты пра сябе, але, вядома, больш любяць пра фінаў і шведаў — як пра адвечных суседзяў-супернікаў. Вось адна тыповая гісторыя пра фіна-маўчальніка.

Аднойчы да Ёокі на дзень нараджэння прыехаў сябар. Пайшлі яны ў бібліятэку, якую Ёокі ператварыў у піўны пограб, заставіўшы паліцы ўздоўж сцен бутэлькамі з нямецкім півам. Павіншаваў госць імянінніка, і пачалі яны піць. Выпілі ўсё з адной сцяны — ні слова не сказалі, выпілі з другой — маўчаць, да паловы трэцяй дайшлі — госць і спытаў: “Колькі часу ўжо, Йооки?” — “Мы што, размаўляць тут сабраліся?” — гнеўна абурыўся гаспадар.

Самі ж нарвежцы пагаварыць вельмі любяць. Яны шмат ведаюць, але ніколі не губляюць цікавасці. Каля дзевяноста дзевяці працэнтаў насельніцтва пісьменныя, а дванаццацігадовая адукацыя становіцца абавязковай. Дадамо яшчэ, што вышэйшая адукацыя бясплатная; калі ж малады чалавек яшчэ вырашае запісацца на сельскагаспадарчае аддзяленне — ільготы пералічыць становіцца цяжка. Нарвежцы любяць вандраваць па свеце і знаёміцца з іншымі краінамі па кніжках. Чытаюць яны шмат, і бібліятэкі маюць выдатныя фонды. Дзякуй богу, часу трохі ёсць: рабочы тыдзень — трыццаць сем з паловай гадзін, і заставацца пасля работы лічаць дурным тонам: значыць не спраўляешся, не ўмееш працаваць.

НАРВЕГІЯ НА КОЛАХ

Машыну тут любяць і імкнуцца набыць як мага раней. Вадзіцельскія правы выдаюць з васемнаццаці гадоў, але ездзіць пачынаюць ужо ў дзесяць — адзінаццаць, прычым і хлопцы, і дзяўчаты. Таму два-тры аўтамабілі ў сям’і — з’ява звычайная: па статыстыцы ў Нарвегіі каля двух мільёнаў легкавых аўтамабіляў, а яшчэ трактары і грузавыя машыны!

Але нарвежскаму ўраду такая сітуацыя, відаць, не падабаецца: кожны год ён павышае налогі на аўтамабіль, на дарогі, на паліва, павялічвае мытныя зборы. Машыны ў Нарвегіі — адны з самых дарагіх у свеце, і новыя, і старыя, цэны тут разы ў тры вышэй за беларускія, і таму многія (ну, зусім як у нас) ездзяць у Германію ці Галандыю. Літр бензіну, дзякуючы апошнім падаражанням, каштуе каля аднаго амерыканскага долара, а сальары — каля дзевяноста цэнтаў. Высокую цану на дызельнае паліва можна яшчэ паспрабаваць апраўдаць клопатам пра экалогію: каб куплялі бензінавыя транспартныя сродкі, больш чыстыя і дасканалыя. Аднак, у любым выпадку, краіна-то нафту ўласную мае, зашто ж такія пакуты?

Японскія аўтамабілі займаюць самыя моцныя пазіцыі на мясцовым рынку: каля пяцідзясяці працэнтаў прададзеных у мінулым годзе аўтамабіляў прыйшлі з Японіі. Гэта і “Таёта”, і “Нісан”, і “Хонда”, і “Ісузу” і іншыя. Любяць нарвежцы і надзейныя “Вольва” з суседняй Швецыі, шмат тут “Аўдзі” з “Мерсэдэсамі”, а за апошнім часам, за часам дарагога бензіну, усе больш папулярным становіцца “Фальксваген Гольф”. Амерыканцаў тут не вельмі шануюць, хоць “Форд” знайсці няцяжка. З нашых, савецкіх, аўтамабіляў найбольш вядомы ВАЗ (“Лада”), але прыхільнікаў яго не знойдзеце.

Якую б машыну не купіў нарвежац, ездзіць на ёй доўга, бо павольна і акуратна. І зноў-такі з-за гор — беражэ яго родная прырода. Вельмі цяжка тут знайсці прамы адрэзак дарогі, даўжэйшы за пяцьсот метраў. А так, звычайна, шэсцьдзсят метраў — паварот, выгін, ізгіб, мост, з’езд, тунель ці яшчэ якая забава. Дарогі будаваліся даўно, і разлічаныя яны на гужавы транспарт. І таму зараз, хоць пакрыццё і выдатнае, бліскавае і дагледжанае, заўсёды напружана ўглядаешся наперад і з жахам даеш убок перад сустрэчнай фурай ці аўтобусам. Кюветаў тут няма: толькі скала ці абрыў, а дарога вузенькая-вузенькая; іхнія магістралі (асабліва ў заходняй частцы краіны) у нас назвалі б трохі іначай — дарога з аднабаковым рухам.

Затое нарвежскі вадзіцель заўсёды ўважлівы і натрэніраваны: яму ехаць нясумна і ён не спіць за рулём.

МОВА

Нарвежская мова — адна са скандынаўскіх моў, разам з дацкай, шведскай, ісландскай і фарэрскай уваходзіць у паўночна-германскую групу індаеўрапейскіх моў. Пісьменасць на ёй вядомая з дзевятага стагоддзя. З-за уніі з Даніяй і Швецыяй, мясцовае насельніцтва доўга не мела агульнанацыянальнага сродку зносін, а захоўвала свае дыялекты, якія ў большай ці меншай ступені падпадалі пад уплыў магутных суседзяў. Нарвежцы, шведы і датчане без праблем разумеюць адзін аднаго. Розніца, як мне тлумачылі, у тым, што нарвежцу лягчэй размаўляць з датчанінам, чым са шведам, якія самі датчан амаль не разумеюць. А вось чытаць нарвежцам лягчэй па-шведску, чым па-дацку. Ісландская мова бліжэй да старанарвежскай, да мовы часоў вікінгаў, а фарэрская ляжыць паміж ісландскай і заходнімі дыялектамі нарвежскай.

У 1380 годзе Нарвегія аб’ядналася з Даніяй і дацкая мова стала пісьмовай афіцыйнай мовай Нарвегіі. Надышла “чатырохсотгадовая ноч”, як ацэньваюць зараз у Осла. Аднак увесь гэты час вуснай, размоўнай моваю заставалася мясцовая. Саюз з Даніяй скончыўся ў 1814 годзе, тады ж была прынята першая канстытуцыя. Тым не менш дацкая мова заставалася адзінай пісьмовай мовай, што не падабалася многім нарвежцам.

Заслуга стварэння новай нарвежскай пісьмовай мовы належыць перш за ўсё Хенрыку Вергелянду і Айвару Осэну. Толькі рабілі яны гэта па-рознаму: Хенрык Вергелянд, вядомы паэт, лічыў, што нарвежцам трэба не адразу разрываць з дацкай, а паступова ўводзіць новыя словы, выразы, звароты. Так узнік букмол — кніжны стандарт. Вось сёння датчане і жартуюць, што букмол — гэта дацкая з памылкамі.

Айвар Осэн быў больш радыкальны. Ён доўга вывучаў паўночна-германскія дыялекты і свой варыянт (лансмол) заснаваў на прастамоўі і дыялектах. Мадэрнізаваны, “акультураны” лансмол атрымаў назву нінорск (“новая нарвежская мова”). Адрозненні паміж букмолам і нінорскам не вялікія, лексікон у іх агульны, а дыферыцыяцыя адбываецца ў марфалогіі і фанетыцы.

У Нарвегіі існуе і некалькі іншых формаў нацыянальнай мовы — гэта самнорск (“пан-нарвежскі”) і рыксмол (“агульны стандарт”).

Неаднойчы праводзіліся апытанні, рэфэрэндумы, вяліся шматлікія даследаванні і дыскусіі, як жа ў рэшце рэшт трэба размаўляць, чаму вучыць дзяцей. Адно з найбольш вядомых і вырашальных апытанняў прайшло ў 1968 годзе. Рэспандэнтам прапанавалі тры аднолькавыя тэксты — адзін на нінорску, другі на букмоле, трэці на рыксмоле — і папрасілі выбраць найбольш прыемны і пажаданы для іх дзяцей. Рэзультат быў такі: 52 % выказаліся за рыксмол, 31 % за букмол, 10 % за нінорск і 7 % не змаглі вызначыцца.

Барацьба паміж прыхільнікамі розных варыянтаў працягваецца і зараз. У той жа час урад і акадэмія навук імкнуцца праводзіць мэтанакіраванае збліжэнне ўсіх трох формаў, якое, аднак, і зараз яшчэ ўскладняецца прыхільнасцю многіх нарвежцаў да сваіх родных дыялектаў. Між тым іншаземцу пужацца няма чаго: для чужога вуха адрозненні гэтая амаль незаўважныя, у паўсядзённым жыцці няістотныя. Да таго ж большасць з традыцыйнай ветлівасцю стараецца прынаравіць свае вымаўленне да вымаўлення і асаблівасцей мовы суразмоўцы, асабліва калі той — замежнік, які імкнецца, хай і не вельмі паспяхова, размаўляць па-нарвежску. Так што больш слухайце і практыкуйцеся!

І яшчэ адно сведчанне незвычайнасці гэтых вялікіх дзяцей вікінгаў: забяспечыць разуменне сваіх дакументаў і адказаў — задача і абавязак нарвежскіх устаноў і чыноўнікаў, а не нас з вамі. Калі іншаземец (не жыхар Скандынавіі!) не разумее па-нарвежску, гэта чыноўнік павінен прыкласці ўсе намаганні, знайсці перакладчыка ці на пальцах вытлумачыць, толькі адказ павінен дайсці да наведвальніка!

Увогуле ж нарвежцы разумеюць, што іх мова сусветнай ніколі не стане і таму старанна вучацца. Расце цікавасць да моў замежных: нямецкай, французскай, кітайскай, японскай, амаль кожны валодае англійскай, у той ці іншай, зразумела, ступені.